

Ocena drugiej wersji Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 sporządzona przez Koalicję Rolnictwo dla Przyrody

Opublikowano w dniu 4 listopada 2021 r.

I. Ogólna ocena Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027

Przedstawiona do konsultacji społecznych przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi druga wersja *Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027* (dalej PS dla WPR) wskazuje na główne kierunki rozwoju polskiego rolnictwa w nadchodzących latach. Priorytetem powinno być pogodzenie potrzeb zapewnienia dochodowości gospodarstw rolnych i bezpieczeństwa żywnościowego z potrzebą zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych i przeciwdziałania kryzysom różnorodności biologicznej i klimatycznemu. Doceniając szereg zaproponowanych nowych korzystnych rozwiązań, jak również próbę udoskonalenia tych już funkcjonujących, zwracamy uwagę, że mimo wszystko zmiany są niewystarczające. Wdrożenie PS dla WPR w takim kształcie budzi obawy, że nie dojdzie do istotnej zmiany w negatywnym oddziaływaniu rolnictwa na środowisko i przyrodę, a co za tym idzie powstanie ryzyko niewypełnienia zielonych ambicji UE w skali odpowiadającej potrzebom i możliwościom naszego kraju.

Ważnymi, nowymi propozycjami są m.in. ekoschematy *Przeznaczenie 10% powierzchni UR w gospodarstwie na obszary nieprodukcyjne* i *Retencjonowanie wody na TUZ* oraz interwencja *Wieloletnie pasy kwietne*. Zwracamy jednak uwagę na fakt, że zaproponowany dla nich zakres w ocenie Koalicji jest niewystarczający, co szczegółowo podniesiono w dalszej części niniejszego dokumentu. Zabrakło także próby modyfikacji niektórych dotychczas obowiązujących praktyk, co do których wiadomo, że nie są efektywne w kontekście ochrony różnorodności biologicznej (dot. np. roli ekspertów w kwalifikowaniu gruntów do udziału w programie rolnośrodowiskowo-klimatycznym), a nawet przywrócono nieefektywne praktyki obowiązujące w perspektywie 2007–2013 (dot. wariantu działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego związanego z ochroną siedlisk lęgowych derkacza).

Ważne ogólne zastrzeżenie dotyczy także samej konstrukcji PS dla WPR. Dokument napisano w sposób, który pozostawia duże pole do interpretacji jego zapisów na dalszych etapach prac, w tym podczas tworzenia rozporządzeń wykonawczych. Stąd obawa, że finalnie może okazać się, że wdrażane praktyki będą skutkowały słabszymi efektami niż założono. Trudna lub wręcz niemożliwa może okazać się także interpretacja wskaźników ujętych w dokumencie oraz ewaluacja stopnia ich osiągnięcia.

II. Uwagi szczegółowe

1. Brak spójności pomiędzy diagnozą przedstawioną w analizie SWOT, zidentyfikowanymi potrzebami a zaplanowanymi działaniami

W diagnozie problemów, przygotowanej na potrzeby PS dla WPR, zwrócono uwagę na to, że w Polsce znaczącą część gospodarstw rolnych stanowią gospodarstwa małe, często rozdrobnione, wielokrotnie podkreślano także, że gospodarstwa te są siłą polskiego rolnictwa. Mimo to w analizie SWOT dla celu 1 „Wspieranie godziwych dochodów gospodarstw rolnych i ich odporności w całej Unii w celu zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego” uznano za słabą stronę fakt, że struktura polskich gospodarstw rolnych jest rozdrobniona, występuje bardzo znaczący odsetek gospodarstw małych, które nie produkują na rynek (udział gospodarstw o powierzchni do 5 ha w 2020 r. wyniósł 52,5%). Co za tym idzie w obecnej wersji PS dla WPR brakuje rozwiązań służących wykorzystaniu rozdrobnienia gospodarstw rolnych oraz funkcjonowania małych gospodarstw, choćby w rozwoju lokalnego rynku żywności i usług, zapewniających główne lub dodatkowe źródło dochodu oraz będących ważnym elementem w procesie skracania łańcucha dostaw od producenta do konsumenta. Nie podkreślono również w dostatecznym stopniu potencjału tej grupy gospodarstw dla ochrony różnorodności biologicznej. Właściciele obu typów gospodarstw – dużych i małych – powinni być równorzędnymi beneficjentami wspólnej polityki rolnej. W naszej opinii zwiększeniu konkurencyjności i potencjału rynkowego małych gospodarstw służyć mogą chociażby rozwiązania umożliwiające grupowe, wspólnotowe realizowanie interwencji, które Koalicja proponowała już na początku procesu tworzenia PS dla WPR.

W analizie SWOT dla celu 6 „Przyczynianie się do zatrzymania i odwrócenia procesu utraty różnorodności biologicznej, wzmacnianie usług ekosystemowych oraz ochrona siedlisk i krajobrazu” nie wykorzystano wskaźnika FBI¹. W latach 2009–2020 wykazano umiarkowany spadek wartości wskaźnika

¹ Wskaźnik liczebności ptaków krajobrazu rolniczego (FBI) jest jednym z oficjalnych wskaźników stanu środowiska w krajach członkowskich Unii Europejskiej. Jest traktowany jako wskaźnik stanu "zdrowia" ekosystemów użytkowanych rolniczo.

zmian liczebności ptaków krajobrazu rolniczego w skali Polski. Tempo spadku wynosi 1% na rok. Na specjalnych obszarach ochrony ptaków sieci Natura 2000 wskaźnik ten jest stabilny, natomiast poza nimi odnotowywany jest stały, umiarkowany spadek². Pominięcie wskaźnika w analizie oraz dyskusyjne zestawienie gatunków ptaków, których trendy liczebności przedstawiono, wprowadzają w błąd, sugerując, że sytuacja ptaków powiązanych z krajobrazem rolniczym jest w Polsce dobra.

2. Nie wystarczająco wyciągnięto wnioski z monitoringów programów rolnośrodowiskowo-klimatycznego i rolnośrodowiskowego

Przeprowadzony w 2015 r. monitoring efektów programu rolnośrodowiskowego wskazał na konkretne problemy związane z wdrażaniem programu w latach 2007–2013. Wykazano m.in., że warianty ptasie przewidywały przede wszystkim znaczne opóźnienie pokosu, co pozytywnie wpływało na populację derkacza (i inne gatunki o zbliżonej ekologii i fenologii), a nie miało wpływu na czajkę (i inne gatunki związane z niską roślinnością i wcześniej rozpoczynające lęgi)³. To ważny wniosek w kontekście ochrony ptaków siewkowych, który nie został dostatecznie uwzględniony w PS dla WPR. Zgodnie z zaleceniami monitoringu zaplanowano przywrócenie możliwości wdrażania wariantów związanych z ochroną siedlisk lęgowych ptaków również poza obszarami Natura 2000⁴. To właściwa zmiana, ale nie we wszystkich przypadkach (szczegółową argumentację przedstawiono w punkcie 5 niniejszego dokumentu w fragmencie o interwencji dotyczącej ochrony siedlisk lęgowych derkacza).

W perspektywie 2014–2020, pomimo, że działki rolnośrodowiskowe zostały zakwalifikowane do realizacji poszczególnych pakietów działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego, z uwagi na występowanie kluczowych gatunków ptaków, na części z nich podczas prowadzonych badań monitoringowych nie zaobserwowano tych gatunków⁵. Zgodnie z zapisami PS dla WPR nie planuje się udoskonalenia tego systemu. W przypadku rzadkich gatunków ptaków dużo prostszym, a zarazem efektywniejszym rozwiązaniem niż praca ekspertów jest wyznaczenie z wyprzedzeniem obszarów, na

² Szczegółowo wskaźnik FBI dla lat 2000–2009 opisany został na stronie Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska: www.monitoringptakow.gios.gov.pl/ptaki-krajobrazu-rolniczego.html

³ Kotowska D., Żmihorski M. 2015. Wyniki monitoringu ornitologicznego w 2015 roku. Zakres prac zrealizowanych w 2015 roku oraz wstępne wyniki monitoringu efektów programu rolnośrodowiskowego w zakresie ornitofauny. Falenty. ITP. ISBN 978-83-65426-09-3 ss. 66.

⁴ Żmichorski M. i in. 2016. Evaluating conservation tools in Polish grasslands: The occurrence of birds in relation to agri-environment schemes and Natura 2000 areas. *Biological Conservation* 194:150-157. DOI: 10.1016/j.biocon.2015.12.007

⁵ Monitoring efektów przyrodniczych wybranych narzędzi Wspólnej Polityki Rolnej wdrażanych w latach 2014–2020, ze szczególnym uwzględnieniem Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego. Program wieloletni 2016–2020, dostęp on-line: www.itp.edu.pl/pw/PW2016/zadanie-3.html

których konkretne interwencje/warianty mogą być realizowane. Proces ten łatwo oprzeć o wiedzę ekspertów ornitologów i statystyków (modele predyktywne). W tak wyznaczonych obszarach rolnicy, zainteresowani konkretnym pakietem/wariantem, mogliby go realizować bez konieczności wcześniejszej ekspertyzy. Jest to dodatkowo tańszym rozwiązaniem niż opłacanie pracy ekspertów. Warto również podkreślić, że rozwiązanie to jest z powodzeniem wykorzystywane w innych krajach członkowskich – np. na Słowacji i Litwie w odniesieniu do siedlisk przyrodniczych, a w Czechach w odniesieniu do wybranych gatunków ptaków.

3. Warunkowość w zakresie odtwarzania i ochrony przyrody krajobrazu rolniczego

Nowe rozwiązanie, jakim jest warunkowość, co do zasady obowiązywać będzie wszystkie kraje członkowskie, ale to im pozostawiono pole do interpretacji ogólnych wytycznych dotyczących norm dobrej kultury rolnej (DKR). W Polsce realizowane będzie jedynie minimum, przyjęte przez ramy unijnej wspólnej polityki rolnej na lata 2023–2027. W stosunku do tego, co obowiązuje rolników obecnie, dodano niewiele, przez co pojawia się obawa, że nowe propozycje nie zapewnią większej niż dotychczasowa efektywności ochrony różnorodności biologicznej, terenów podmokłych czy gleb gruntów rolnych. W szczególności komentarza wymagają poniższe normy DKR:

- DKR 2 – ochrona terenów podmokłych i torfowisk. Ta nowa norma będzie realizowana jako jedyna tylko na wyznaczonych obszarach. W PS dla WPR nie wskazano, w jaki sposób obszary te będą wyznaczone, przez co pozostaje bardzo duże pole do interpretacji tego zapisu w przyszłości. Zarówno tu, jak i w odniesieniu do problemu ochrony terenów podmokłych w całym PS dla WPR, brakuje odważnych i nowatorskich propozycji, które pozwoliłyby odtworzyć zdegradowane (osuszone) tereny podmokłe. Nie podjęto chociażby tematu paludikultury, która jest dobrym narzędziem służącym odtworzeniu uwilgotnienia gruntów (przede wszystkim w miejscu dawnych torfowisk) z jednoczesną możliwością dalszego użytkowania na potrzeby rolnictwa lub leśnictwa⁶. Zgodnie z unijną wspólną polityką rolną na lata 2023–2027 obszary rolne nie powinny przestać kwalifikować się do płatności bezpośrednich, jeżeli są uprawiane z wykorzystaniem produktów nierolniczych w drodze paludikultury. W dokumencie zawarto także zachętę wsparcia paludikultury w ramach ekoschematów. Jednak w PS dla WPR nie zaplanowano tego typu interwencji. Na szanse, jakie daje wsparcie paludikultury w ramach unijnej wspólnej polityki

⁶ Pępkowska-Król A., Wilk T. 2020. O znaczeniu torfowisk i ich zrównoważonym użytkowaniu w paludikulturze. *Chrońmy Przyrodę Ojczyzną* 76 (4): 4–19. Dostęp on-line: panel.iop.krakow.pl/uploads/wydawnictwa_artykuly/54926d75b54cf8a3e96d0e4d5c841a99fa3ddd98.pdf

rolnej, zwróciło uwagę także międzynarodowe środowisko naukowców i organizacji pozarządowych. Zwrócono m.in. uwagę, że kraje członkowskie powinny tak zaplanować interwencje wspierające paludikulturę, by były one atrakcyjne i dobrowolnie wdrażane przez rolników⁷.

- DKR 8 – zmianowanie upraw lub inne praktyki mające na celu zachowanie potencjału gleby, w tym dywersyfikacja upraw. Norma będzie realizowana tak jak dotychczas, wyłącznie w postaci obowiązku dywersyfikacji upraw, podczas gdy do efektywnej ochrony gleb potrzebne są jednocześnie zmianowanie, okrywa zimowa i odpowiednie nawożenie.
- DKR 9 – norma dotycząca minimalnej powierzchni gruntów ornych w gospodarstwie wykorzystanych na obszary i obiekty nieprodukcyjne w PS dla WPR ogranicza się do minimum określonego przez ramy unijnej wspólnej polityki rolnej na lata 2023–2027. Wzmacniać mają ją ekoschematy, takie jak ekoschemat *Przeznaczenie 10% powierzchni UR w gospodarstwie na obszary nieprodukcyjne*, i interwencje w ramach II filaru, jak *Wieloletnie pasy kwietne*. Aby rozpocząć przywracanie różnorodności biologicznej w gospodarstwie rolnym, na obszary i obiekty sprzyjające dzikim gatunkom powinno zostać przeznaczony 10–14% powierzchni takiego gospodarstwa. Wartość tę rekomendują zarówno naukowcy, jak i organizacje zajmujące się ochroną krajobrazu rolniczego w Europie⁸. Natomiast zgodnie z *Unijną strategią na rzecz bioróżnorodności 2030* obszary nieprodukcyjne powinny zostać przywrócone na min. 10% użytków rolnych⁹. Założony w PS dla WPR na lata 2023–2027 łączny produkt interwencji, które dotyczą utrzymania istniejących lub tworzenia nowych obszarów nieprodukcyjnych sprzyjających różnorodności biologicznej (łączna powierzchnia, na której zaplanowano ich wdrażanie), nie daje gwarancji osiągnięcia tego pułapu. Obszary nieprodukcyjne, których utrzymanie lub tworzenie, wspierane będzie w ramach WPR, stanowić będą nieco ponad 6% użytków rolnych w Polsce. Dodatkowo istnieje obawa, że niektóre z zaproponowanych interwencji nie będą atrakcyjne dla rolników (patrz punkt 4.).

⁷ Opportunities for Peatlands and Paludiculture in the EU Common Agricultural Policy (2023–2027). Stanowisko międzynarodowego środowiska naukowego i organizacji pozarządowych w sprawie zaadresowania problemu zrównoważonego użytkowania torfowisk poprzez paludikulturę w unijnej wspólnej polityce rolnej na lata 2023–2027 i planach strategicznych poszczególnych krajów członkowskich.

⁸ Bobrek R., Pępkowska-Król A. 2020. Różnorodność biologiczna krajobrazu rolniczego i jej kryzys w Europie. Nauka dla przyrody, dostęp on-line: naukadlaprzyrody.pl/2020/10/02/roznorodnosc-biologiczna-krajobrazu-rolniczego-i-jej-kryzys-w-europie/

⁹ COM(2020) 380. Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030. Przywracanie przyrody do naszego życia. Komunikat komisji do parlamentu europejskiego, rady, europejskiego komitetu ekonomiczno-społecznego i komitetu regionów. Dostęp on-line: eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a3c806a6-9ab3-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0019.02/DOC_1&format=PDF

- DKR 10 – zakaz przekształcania lub zaorywania trwałych użytków zielonych wyznaczonych jako cenne na obszarach Natura 2000. Niestety nie jest znana metodyka, według której dokonuje się podziału TUZ na TUZ cenne przyrodniczo (TUZ C) i pozostałe. Z rozporządzenia wynika, że jedynym kryterium jest położenie w granicach obszaru Natura 2000, nie ocenia się wartości przyrodniczej użytku. Przez to, że metodyka nie została poddana dyskusji naukowej, nie wiadomo także, kto dokonuje kwalifikacji na konkretnych działkach rolnych. Z praktyki organizacji pozarządowych, wdrażających działania rśk, wynika, że jest ona bardzo nieefektywna i często mija się z rzeczywistością (np. dzieli jednolite siedliskowo powierzchnie na odrębne kategorie). Wadliwy sposób oceny walorów przyrodniczych TUZ już teraz prowadzi do tego, że łąki i pastwiska o dużych walorach przyrodniczych, błędnie wyłączone z klasy TUZ C, mogą być zamieniane według potrzeb (lub według koniunktury na rynku) na grunty orne. Bezpowrotną utratą walorów poprzez zmianę użytkowania zagrożone są szczególnie łąki na glebach organicznych, co łączy się również z utratą ich zdolności retencyjnych.

4. Ekoschematy

Ekoschematy to nowe interwencje I filaru, które do pewnego stopnia zastąpią dotychczasową praktykę zazieleniania. Ich celem jest wynagradzanie rolników, którzy zdecydują się na większy (niż wynikający z zasad warunkowości) wysiłek w zakresie dbałości o środowisko i działań na rzecz klimatu. MRiRW zaproponowało szereg rozwiązań, co do zasady potrzebnych i korzystnych dla środowiska, niektóre kwestie wymagają tu jednak szczegółowego komentarza:

- Ekoschemat *Przeznaczenie 10% powierzchni UR w gospodarstwie na obszary nieprodukcyjne* został bardzo niejasno opisany, co utrudnia zrozumienie jego zasad i związanej z nim wysokości wsparcia. Ekoschemat ten oceniamy pozytywnie i z satysfakcją przyjmujemy jego wprowadzenie (nie było go w pierwszej wersji PS dla WPR). Jednocześnie zaproponowano jednak ekoschemat *Międzyplony ozime/Wsiewki śródplonowe*. Istnieje obawa, że rolnicy przyzwyczajeni już do stosowania międzyplonów (tak dotąd realizowane było w dużej mierze zazielenianie), ten właśnie ekoschemat będą preferować i wybierać. Ważne jest również to, by na liście obszarów nieprodukcyjnych znalazły się wszystkie sprzyjające bioróżnorodności elementy krajobrazu (obszary nieprodukcyjne), w tym m.in. mokradła rozumiane jako rozlewiska i szuwały na TUZ. Zwiększy to efektywność ekoschematu. Dodatkowo realizację ekoschematu *Przeznaczenie 10% powierzchni UR w gospodarstwie na obszary nieprodukcyjne* zaplanowano dla zaledwie 300 000 ha użytków rolnych (produkt interwencji), co stanowi zaledwie 2% wszystkich użytków rolnych

w Polsce (przy założeniu całkowitej powierzchni użytków na poziomie 14,69 mln ha – dane GUS 2019 r.).

- Ekoschemat *Retencjonowanie wody na TUZ* to niezwykle ważny mechanizm w walce z suszą rolniczą. Niestety będzie mógł być realizowany wyłącznie na TUZ objętych zobowiązaniami rśk. To duże i bardzo limitujące ograniczenie jest złym rozwiązaniem, ponieważ susza dotyka wszystkie obszary, a woda powinna być zatrzymywana jak najbliżej miejsca opadu, a nie tylko zalewu. Dlatego powyższym ekoschematem powinna zostać objęta powierzchnia całego kraju. Co więcej, w naszej opinii niska płatność – 280 zł/ha – spowoduje brak zainteresowania rolników realizacją tego ekoschematu. Prosimy o powtórne przeliczenie utraty zysków rolników i wyższe dofinansowanie tego ekoschematu. Jest to jednocześnie jedyny ekoschemat odwołujący się do problemu ochrony terenów podmokłych i torfowisk. W kontekście tego problemu zwracamy również uwagę na to, że w PS dla WPR nie zaproponowano ekoschematu (ani żadnej innej interwencji), który mógłby wesprzeć w Polsce paludikulturę, choć unijna wspólna polityka rolna na lata 2023–2027 zaleca wprowadzanie takich rozwiązań (szczegółowo temat paludikultury podjęto w punkcie 6).
- Negatywny wpływ środków ochrony roślin na różnorodność biologiczną został bogato udokumentowany^{10 11}. Problem dotyczy szczególnie zapylaczy, których wkład w rolnictwo wycenia się w Europie na ponad 14 mld euro rocznie¹². Stąd m.in. wynika pilna potrzeba zmniejszenia zależności upraw od pestycydów i sztucznego nawożenia. Tymczasem w ramach ekoschematu *Rolnictwo ekologiczne* założono wskaźnik rezultatu na poziomie zaledwie 3,52% powierzchni upraw ekologicznych w stosunku do ogólnej powierzchni użytkowanej rolniczo. Poziom ten nie odbiega istotnie od obecnego – w 2020 r. w Polsce uprawy ekologiczne stanowiły ok. 3,4%. Jest to niekorzystne zarówno w kontekście potrzeby zwiększenia powierzchni upraw ekologicznych w UE do 25% do roku 2030¹³, jak i dla polskich rolników ekologicznych. W opinii Koalicji wskaźnik ten powinien wynosić co najmniej 10%.

¹⁰Sánchez-Bayo F., Wyckhuys K. A. G. 2019. Worldwide decline of the entomofauna: A review of its drivers. *Biological Conservation* 232: 8–27.

¹¹Kujawa K. 2020. Europejscy naukowcy ostro krytykują współczesny model stosowania pestycydów oraz zasady ich dopuszczania do użycia. Dostęp on-line: naukadlaprzyrody.pl/2020/02/24/europejscy-naukowcy-ostro-krytykuja-wspolczesny-model-stosowania-pestycydow-oraz-ich-dopuszczania-do-uzycia/

¹²Potts S., Biesmeijer K., Bommarco R., ..., Schweiger O. 2015. Status and trends of European pollinators. Key findings of the STEP project. Pensoft Publishers, Sofia, 72 pp.

¹³Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A Farm to Fork Strategy for a fair, healthy and environmentally-friendly food system. COM(2020) 381, Komisja Europejska, Bruksela.

- Ekoschemat *Dobrostan zwierząt* budzi nasze wątpliwości, gdyż poprzez wysokość płatności preferowana jest hodowla zwierząt w obrębie gospodarstwa, zdecydowanie mniej wspiera się natomiast hodowlę z wypasem.
- Ekoschemat *Obszary z roślinami miododajnymi* oceniamy pozytywnie, choć jest on w tej formie powtórzeniem dotychczasowych zasad wspierania pszczelarstwa. Rozszerzenie grupy beneficjentów tego ekoschematu o indywidualnych, niezrzeszonych pszczelarzy jest na razie mało ambitnym posunięciem. W konsultacjach zaproponowano tu zwiększenie minimalnej liczby gatunków roślin do wysiewania na takich pożytkach (zapis mówi o minimum dwóch gatunkach, zaproponowano trzy). Zwrócono także uwagę na to, jakie rośliny powinny być dopuszczane do wysiewania – preferowane powinny być tu rodzime gatunki roślin miododajnych.

5. Interwencje rolnośrodowiskowo-klimatyczne II filaru

W ramach interwencji rśk na lata 2023–2027 wprowadzono nowe, oparte o polskie¹⁴ i zagraniczne badania naukowe^{15 16} rozwiązanie *Wieloletnie pasy kwietne*. Jest to bardzo dobry kierunek, gdyż rozwiązanie to przysłuży się zwiększeniu sprzyjających różnorodności biologicznej obszarów nieprodukcyjnych w krajobrazie rolniczym i może mieć szczególne zastosowanie w regionach, gdzie dominują wielkoobszarowe gospodarstwa rolne. Poza tym interwencje rśk, zaproponowane dla okresu 2023–2027, w dużej mierze powielają to, co dostępne jest już teraz. Szczególne zastrzeżenia budzi kilka kwestii, istotnych z punktu widzenia efektywności interwencji rśk dla ochrony zasobów przyrodniczych:

- Z PS dla WPR nie wynika, co było podstawą rozdzielenia interwencji rśk dotyczących ochrony cennych siedlisk i zagrożonych gatunków na realizowane w obszarach sieci Natura 2000 i poza tymi obszarami. Zarówno wymagania szczegółowe, jak i wysokości płatności są w obu przypadkach jednakowe. Jedyną różnicę stanowią akapity dodane do interwencji przeznaczonych do realizacji na obszarach Natura 2000 (np. zasięg zobowiązania czy planów ochrony/planów zadań ochronnych dla obszarów N2000). Celem ustanawiania obszarów Natura 2000 jest ochrona siedlisk i gatunków, z których znacząca część jest nieodłącznie związana z krajobrazem rolniczym.

¹⁴ Kujawa K. i in. 2018. Kwietne pasy: rzadko stosowane w Polsce narzędzie wzmocnienia integrowanej ochrony roślin uprawnych oraz zwiększania różnorodności biologicznej na terenach rolniczych. *Progress in Plant Protection* 58 (2): 115–128.

¹⁵ Gayer Ch. i in. 2021. Flowering fields, organic farming and edge habitats promote diversity of plants and arthropods on arable land. *Journal of Applied Ecology* 58 (6): 1155–1166. DOI: 10.1111/1365-2664.13851

¹⁶ Jönsson A. M. i in. 2015. Sown flower strips in southern Sweden increase abundances of wild bees and hoverflies in the wider landscape. *Biological Conservation*, 184: 51–58.

Bez właściwej gospodarki rolnej nie jest więc możliwe zachowanie przedmiotów ochrony tych obszarów we właściwym stanie ochrony. Stąd tak ważne jest, by poszukiwać możliwości wsparcia szczególnie osób gospodarujących w obrębie obszarów sieci Natura 2000.

- Szczególne zastrzeżenie budzi wariant 9. interwencji *Ochrona cennych siedlisk i zagrożonych gatunków poza obszarami Natura 2000*, związany z ochroną siedlisk łągowych derkacza. Derkacz jest gatunkiem o statusie narażony¹⁷, a polską populację tego gatunku charakteryzuje trend stabilny^{18 19} lub umiarkowany spadek²⁰. Stąd konieczne są działania zmierzające do jego ochrony, w tym przede wszystkim do ochrony jego siedlisk łągowych. Niemniej jednak jedną z najbardziej zagrożonych grup ptaków w Polsce są ptaki siewkowe związane z podmokłymi łąkami i pastwiskami (np. krytycznie zagrożony rycyk lub zagrożone – czajka, kulik wielki, dubelt²¹), dla populacji których odnotowuje się silny trend spadkowy (na trend ten wskazują zmiany wartości zagregowanego wskaźnika liczebności 6 gatunków ptaków siewkowych związanych z podmokłymi łąkami i pastwiskami w latach 2000–2020²²). Planowana wysokość płatności za wdrażanie wariantu dotyczącego ochrony siedlisk łągowych ptaków siewkowych ma być jednak niższa niż w przypadku ochrony derkacza. Biorąc pod uwagę spadkowy trend liczebności ptaków siewkowych, w kontekście stopnia zagrożenia poszczególnych gatunków ptaków, to właśnie ten wariant jest bardziej pożądanym. Uwzględniając, że jest on bardziej wymagający – konieczne są tu dwa pokosy, podczas gdy w przypadku siedlisk derkacza tylko jeden, stawia to ten wariant w niekorzystnej sytuacji – rolnicy będą preferowali łatwiejsze i lepiej płatne rozwiązanie, również na siedliskach zajmowanych przez ptaki siewkowe. W wielu miejscach prowadzić to będzie do niewłaściwego użytkowania najcenniejszych półnaturalnych siedlisk wilgotnych, które (poza tymi na torfach) wymagają często dwukrotnego pokosu. Taka sytuacja miała już miejsce w perspektywie 2007–2013. Koszone jednokrotnie siedliska wilgotne kosiarkami bijakowymi wraz z pozostawieniem pokosu prowadzą do ubożenia tych siedlisk – zmieniają się one w szuwały lub

¹⁷ Wilk T. i in. 2020. Czerwona lista ptaków Polski. Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, dostęp on-line: otop.org.pl/wp-content/uploads/2021/01/CLPP_2020_fin.pdf

¹⁸ Monitoring Ptaków Mokradeł (MPM). Rok 2020. Dostęp on-line: monitoringptakow.gios.gov.pl/ptaki-mokradel.html

¹⁹ Chylarecki P. i in. 2018. Trendy liczebności ptaków w Polsce. GIOŚ, Warszawa, dostęp on-line: monitoring-ptakow.gios.gov.pl/publikacje.html?file=files/pliki/publikacje/Trendy_liczebności_ptakow_w_Polsce_2018.pdf&cid=289

²⁰ Wardecki Ł. i in. 2021. Monitoring Ptaków Polski w latach 2018–2021. Biuletyn Monitoringu Przyrody 22: 1–80, dostęp on-line: monitoringptakow.gios.gov.pl/aktualności/biuletyn-monitoringu-przyrody-nr-22.html

²¹ Wilk T. i in. 2020. Czerwona lista ptaków Polski. Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, , dostęp on-line: otop.org.pl/wp-content/uploads/2021/01/CLPP_2020_fin.pdf

²² Wardecki Ł. i in. 2021. Monitoring Ptaków Polski w latach 2018–2021. Biuletyn Monitoringu Przyrody 22: 1–80, dostęp on-line: monitoringptakow.gios.gov.pl/aktualności/biuletyn-monitoringu-przyrody-nr-22.html

ziołorośla. Stąd Koalicja zaproponowała MRiRW rozwiązanie, w którym wariant dotyczący ochrony siedlisk derkacza realizowany jest wyłącznie w obszarach Natura 2000, w których gatunek ten jest przedmiotem ochrony. Zaproponowano również efektywne metody wyboru obszarów, w których mogłyby być realizowane warianty dotyczące pozostałych ptaków związanych z łąkami i pastwiskami, dodatkowo przyjaźniejsze dla samych rolników. Ponadto płatność dla wariantów wymagających dwóch pokosów powinna być wyższa.

- W przypadku interwencji rśk dotyczących ochrony siedlisk lęgowych ptaków nie ma potrzeby utrzymywania odsetka powierzchni nieskoszonej na zaproponowanym wysokim poziomie 15–20%, a może to być wręcz niekorzystne dla efektywności tej ochrony. Powierzchnia nieskoszona ma za zadanie tworzyć schronienie dla piskląt, podlotów przed drapieżnikami oraz ewentualnie stanowić uzupełniającą bazę pokarmową, i powinna wynosić nie więcej niż 5–10% powierzchni. Ponadto pozostawienie większej części nieskoszonej może sprzyjać zwiększonej presji drapieżniczej, ponieważ może stwarzać więcej możliwości do ukrycia się drapieżnika. Inaczej sytuacja wygląda w przypadku interwencji dotyczących ochrony siedlisk przyrodniczych. Wielkość na poziomie 15–20% działki jest tu odpowiednia. W tym wypadku powierzchnia nieskoszona pełni funkcję refugium, z którego na pozostałą powierzchnię działki rozprzestrzeniają się bezkręgowce, a także mniej mobilne kręgowce, takie jak płazy i gady. Powstaje tu także bank nasion roślin, które tworzą daną biocenozę. Niestety nie uwzględniono zalecenia Koalicji dotyczącego tego problemu (zawarto je w uwagach przesłanych podczas konsultacji pierwszej wersji PS dla WPR).
- W naszej opinii zwiększenie stawki płatności o koszty transakcyjne (za sporządzenie przez eksperta przyrodniczego dokumentacji przyrodniczej) do wysokości 2% tych stawek, będzie powodować nieopłacalność przystępowania do interwencji rśk dla rolników, którzy dysponują TUZ o niewielkich powierzchniach, a których rola w utrzymaniu mozaiki ekstensywnie użytkowanych łąk jest bardzo ważna. Dla przykładu rolnik, który zgłosi 2 ha w interwencji *Ochrona siedlisk lęgowych rzadkich gatunków ptaków siewkowych*, w ramach kosztów transakcyjnych otrzyma z pierwszą płatnością około 320 zł, podczas gdy koszt wykonania ekspertyzy będzie znacznie wyższy (co najmniej 1000 zł). Proponujemy wprowadzenie zwrotu kosztów transakcyjnych w kwocie zryczałtowanej, zależnej od powierzchni działki RSO, jednak nie niższej niż 1000 zł i nie wyższej niż 6000 zł.
- Nieznana jest, mimo obowiązywania już od kilku lat we wnioskach o płatności, metodyka wyznaczania TUZ-ów przyrodniczo cennych (temat podjęto szczegółowo w punkcie 2).

- Powielony będzie wadliwy system opartych na ekspertach (problem opisano szczegółowo w punkcie 2).
- Zabrakło spojrzenia na problemy siedlisk przyrodniczych i gatunków z szerszej, krajobrazowej perspektywy. Nie uwzględniono propozycji Koalicji, której celem było umożliwienie rolnikom grupowego realizowania interwencji rśk (tzw. *wariant wspólnotowy*). Jest to niezrozumiałe, ponieważ podobne rozwiązania, są już od lat wdrażane w innych krajach i przynoszą pozytywne efekty. W Polsce pakiet ten wpłynąłby na zwiększenie w krajobrazie rolniczym obecności elementów sprzyjających różnorodności biologicznej, a także ułatwiłby retencjonowanie wody, przede wszystkim poprzez efektywniejsze zarządzanie wdrażaniem rozwiązań typu rśk w większej krajobrazowej skali. Nie uwzględniono również sugerowanego nowoczesnego podejścia, wykorzystującego modelowanie predyktywne do wyznaczania obszarów, na których mogłyby być realizowane poszczególne pakiety (proponowano to przede wszystkim w odniesieniu do interwencji dotyczących ochrony siedlisk lęgowych ptaków).

6. Zarządzanie zasobami wodnymi

Ważny, z punktu widzenia zarządzania zasobami wodnymi ekoschemat dotyczący retencjonowania wody na trwałych użytkach zielonych został omówiony w ramach punktu dotyczącego ekoschematów. W tym miejscu chcemy jednak uwypuklić zagrożenia płynące z dofinansowania elektrowni wodnych.

W PS dla WPR przewidziano dofinansowanie budowy instalacji wykorzystujących energię wody, uznając je za stabilne źródło energii oraz podkreślając ich potencjał w zapobieganiu skutkom powodzi i susz. W świetle zobowiązań, wynikających z Europejskiego Zielonego Ładu, publiczne dotacje i pożyczki, które są szkodliwe dla różnorodności biologicznej i ochrony przyrody, nie mogą być akceptowane. W dokumencie tym kładziony jest także nacisk na odtwarzanie naturalnych funkcji wód powierzchniowych i gruntowych²³, co stoi w sprzeczności z budową instalacji hydroenergetycznych. Instytucje finansowe UE nie powinny finansować nowych projektów hydroenergetycznych ani wspierać energetyki wodnej. Hydroenergetyka nie jest przyjazna dla środowiska, przynosi ona znikome korzyści w osiągnięciu neutralności klimatycznej w UE, mając równocześnie nieodwracalny negatywny wpływ na dostęp do wody, przyrodę i różnorodność biologiczną.

²³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Europejski Zielony Ład. COM(2019) 640, dostęp on-line: eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF

